

KNIHOVNA SEVEROČESKÉHO MUZEA – KLIDNÁ MUZEJNÍ KNIHOVNA V NEKLIDNÝCH ČASECH

Anna Kašparová (Liberec)

The Library of the North Bohemian Museum – a Peaceful Museum Library in Turbulent Times

Abstract: This article presents the history of the longest-running library in Liberec, founded alongside the museum in 1873. Like the museum itself, the library initially operated under the auspices of the city's most influential association, the *Gewerbevereine*. Following the museum's institutional independence, the library emerged as one of the most significant arts and crafts libraries in Bohemia. The paper explores how the nationally tense atmosphere in Liberec — particularly from the late nineteenth century, when the city aspired to become the capital of the Czech Germans — was reflected in the museum library. It also examines the acquisitions made during the period when the North Bohemian Museum was intended to serve as the model museum of the Sudetenland, and it traces the development of the library's holdings after the Second World War and the post-war population transfers. Finally, it considers how the museum's transformation from an art-historical institution into a regional museum after 1945 was mirrored in the library's evolving role and collections.

Keywords: museums of applied arts – museum library – Sudetenland – Liberec – nineteenth century – twentieth century

Úvod

Jak samotný název napovídá, tento příspěvek je věnován knihovně, která měla to štěstí, že ji v turbulentních dobách 20. století nepotkal osud řady biblioték sídlících na územích, z nichž měla být vymazána paměť. Cílem studie je seznámit čtenáře s tím, jak události lokální i velké politiky ovlivňovaly chod knihovny, jež veřejnosti, s nedlouhou výjimkou poválečné konsolidace, slouží od roku 1873 v nepřerušném provozu dodnes.

Fungování knihovny je v textu zachyceno na pozadí vybraných časových rámců. Knihovna se formovala v poslední čtvrtině 19. století; úvodní část studie je věnována jejímu vzniku, následně sleduje období vypjatého nacionalismu od konce osmdesátých let 19. století. Období mezi světovými válkami bylo pro samotné muzeum a jeho knihovnu obdobím stagnace a podle kusých pramenů se zdá, že zásadnějším způsobem chod instituce neovlivnilo. V textu jsou reflektovány rovněž změny, které nastaly v činnosti knihovny po včlenění Sudet do Říše a během válečných let. Poslední část se věnuje znovuoobnovení činnosti knihovny po skončení druhé světové války. Vývoj po válečné konsolidaci je v závěru již pouze naznačen.

Práce vychází jednak z dochované knihovní dokumentace, jednak z dalších dostupných pramenů, v řadě případů

torzovitých. Samotný archiv Severočeského muzea není dosud uspořádán a bádání v něm představuje pověstné hledání jehly v kupce sena. Neuspořádaný je dosud také archivní fond Severočeské muzeum uložený v SOKA Liberec, kde se v množství materiálu zatím nepodařilo nic nalézt. Studie tak pouze interpretuje prameny a přináší elementární údaje, které do budoucna mohou posloužit jako východisko pro další bádání.

Samotné Severočeské muzeum v Liberci bylo založeno v roce 1873 a je nejstarším uměleckoprůmyslovým muzeem v Čechách.¹ Za jeho zřízením stál vlivný Živnostenský spolek (*Gewerbeverein*), který vznikl již v roce 1841.² Tento spolek aktivně podporoval rozvíjející se občanskou společnost a stál v Liberci za vznikem různých organizací – za všechny můžeme jmenovat například Obchodní a živnostenskou komoru, založenou v roce 1851, o rok později dal vzniknout i tkalcovské škole, v roce 1875 pak začala fungovat také škola průmyslová. Severočeské průmyslové muzeum mělo sloužit hlavně ke vzdělávání a podpoře dobrého vkusu. Muzejní sbírky byly rozděleny do tří oddělení, ve kterých byly shromažďovány jednak architektonické práce, jednak umělecko-řemeslné vzory a modely. Třetím oddělením pak byla knihovna.³

¹ V roce 1873 bylo také založeno uměleckoprůmyslové muzeum v Brně, jež se tím stalo nejstarším muzeem tohoto typu na Moravě. Muzeum je dnes součástí Moravské galerie v Brně.

² Ještě v době metternichovského absolutismu udržoval Liberec úzké vazby na Sasko, odkud proudily myšlenky liberalismu, které ovlivnily řadu podnikatelů a vzdělaných měšťanů natolik, že v roce 1841 založili tento spolek. Jeho hlavním cílem bylo posilování odborného vzdělání a změna nejen hospodářských, ale i politických poměrů v habsburské monarchii. Spolek vznikl také proto, že pražská Jednota pro povzbuzení průmyslu se zakladatelům nezdála pro Liberecko vyhovující, proto pro rozvoj živnosti a podnikání založili spolek vlastní. Srov. MELANOVÁ 2017, s. 143–144; TOBISCH 1875, s. 4–7.

³ MÜLLER 1879, s. 3.

Spolková knihovna

V průběhu 19. století se ve společnosti významně rozvíjela spolková činnost, přičemž stanovy prakticky všech spolků garantovaly zřízení knihoven, jež by byly k dispozici jejich členům. Spolkové knihovny plnily ve společnosti důležitou funkci, protože ještě neexistovaly veřejné knihovny v podobě, jakou známe dnes. Muzeum v prvním desetiletí své existence působilo pod hlavičkou Živnostenského spolku a vše stálo na bedrech jeho členů. Knihovny, jak muzejní, tak vlastní spolková, se řídily společným knihovním řádem a od roku 1877 také sídlily ve společné místnosti v domě U Červeného orla, kam se muzeum muselo přestěhovat pro nedostatek místa.⁴ Knihovní řád stanovil výpůjční dobu na 14 dní a zájemce musel podepsat stvrzenku. Člověk, který nebyl členem spolku, mohl studovat pouze prezenčně, a to výhradně v doprovodu člena. Výjimku tvořili studenti průmyslové školy. Všechny knihy musely být nejpozději osm dní před valnou hromadou spolku vráceny, aby mohla být provedena revize. Knihovník byl volen na řádné valné hromadě a působil spíše jako správce odpovědný za nákup knih a revize fondu.⁵ Oborově se knihovna věnovala dějinám a současnosti užitého umění, dnes bychom řekli designu, dále architektuře, umění, dějinám umění, historii a oborům z řad pomocných věd historických. Fond doplňovaly také mapy, kalendáře a hudebniny. Od počátků měli uživatelé k dispozici i odborné a populární časopisy či denní tisk.⁶ Vzhledem ke vzdělávací funkci muzea se zde shromažďovaly také umělecké předlohy ke studiu vzorů a výuce kreslení.⁷ Čtyři roky po založení knihovna evidovala 453 položek. Bohužel se z této doby nedochovaly žádné statistiky návštěvnosti, takže pouze víme, že knihovna byla přístupná v pondělí, čtvrtek, neděli a každý svátek od 9 do 15 hodin.

Zájemci mohli studovat i ve večerních hodinách, ale pouze po předchozí domluvě.

Muzeum se emancipuje

Muzeum se utěšeně rozrůstalo a v roce 1882 už bylo zřejmé, že fungování v rámci Živnostenského spolku není vhodné pro jeho další rozvoj. Roku 1882 byl proto založen samostatný Muzejní spolek (*Museumsverein*). Rok nato místodržitelství schválilo stanovy nového sdružení a muzeum se vydalo cestou samostatné, ale hlavně profesionálnější existence. Od 1. března 1883 začal vycházet časopis *Mittheilungen des Nordböhmisches Gewerbe-Museums*.⁸ Tyto „noviny“ přinášely jednou za měsíc členům spolku a široké veřejnosti informace nejen o činnosti muzejního kuratoria, výstavách a nových přírůstcích, ale také přehled tiskovin nabízených v knihovně čítárně. Muzeum se v této době opět stěhovalo, a to do nově pronajatých prostor tzv. Görlachova domu. Zde našla důstojné zázemí i knihovna. V roce 1884 do muzea nastoupil také první profesionální kustod, architekt Wilhelm Daniel Vivié (1848–1919), rodák z Hamburku, jenž v muzeu působil do roku 1887.⁹ Jako první odborně uspořádal sbírky, vtiskl profesionální rámeček novému muzejnímu časopisu a byl rovněž autorem první publikace o muzeu.¹⁰ Díky jeho nasazení se knihovna dočkala odborné péče a konečně se otevřela široké veřejnosti. Uspořádání knihovny se následně promítlo do prvního tištěného katalogu,¹¹ který v roce 1888 připravil jeho nástupce Albert Hofmann (1859–1926).¹² Katalog byl rozvržen věcně a obsahoval vedle knihovního řádu také rejstříky. Velikost a rozmanitost tehdejšího fondu dokládá celkem 977 signatur, rozdělených do jednotlivých kategorií. Počet uživatelů knihovny rostl – zatímco v roce 1884 jich bylo 1 298, roku 1897 už v knihovně evidovali 5 691 čtenářů.

⁴ Původně byly muzeu vyhrazeny půdní prostory nově vystavěné školy Na čtvrti. S nedostatkem místa se muzeum potýkalo až do vystavění nové účelové budovy v roce 1898.

⁵ Jahres-Bericht 1878, s. 29.

⁶ Tamtéž.

⁷ Předlohy, tj. velkoformátové tištěné listy s různými motivy (od ornamentů, květin, nábytku až po architekturu), byly základní vzdělávací pomůckou. Sloužily k inspiraci a výuce, jež probíhala formou jejich obkreslování v rámci hodin kreslířské školy či výuky studentů odborných škol z celého regionu. V muzejních sbírkách můžeme dodnes nalézt triády vzniklé na těchto podkladech – uměleckou předlohu, výkres (kterému sloužila jako vzor) a nakonec samotný výrobek.

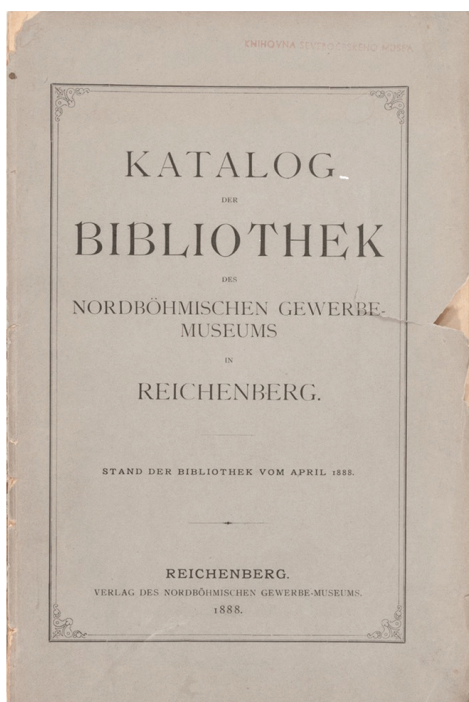
⁸ Periodikum zpočátku vycházelo jako součást libereckého deníku *Reichenberger Zeitung*, proto jeho první čísla vypadají jako novinová stránka. Postupně jeho redigování převzali kustodi pracující pro muzeum a jeho kvalita jak po vizuální, tak i po profesní stránce dosahovala vyšší kvality. Na konci 19. a počátkem 20. století už byl časopis respektovaným periodikem evropského formátu.

⁹ Wilhelm Daniel Vivié (1848–1919) se narodil a zemřel v Hamburku. Byl synem Ernesta Gottfrieda Vivié, známého sochaře a vlivného člena hamburské městské rady. Do Severočeského průmyslového muzea přišel na základě konkurzu vyhlášeného v říjnu 1883, ve kterém byl vybrán ze třiceti čtyř uchazečů. Působil v muzeu sice jen necelé čtyři roky (1884–1887), přesto intenzivně. V roce 1887 se vrátil do Hamburku, kde získal místo v městské stavební radě, v níž působil nejprve jako inspektor, později jako městský stavební rada. Za svůj život vydal ještě publikaci *Hamburg und seine Bauten*.

¹⁰ *Die Entwicklung und Einrichtung des Nordböhmisches Gewerbemuseums in Reichenberg 1873–1886* (Rozvoj a vznik Severočeského průmyslového muzea v Liberci 1873–1886). Tenká brožurka vyšla v roce 1887, tedy v roce, kdy se Vivié loučil se svou úspěšnou libereckou kariérou a vrátil se zpět do Hamburku.

¹¹ Struktura katalogu byla přehledná, logicky členěná a nabízela možnost rozšiřování. V roce 1896 došlo k vydání navazujícího katalogu, další ambice ohledně knižních katalogů byly sice veliké, ale finanční situace umožnila vytisknout roku 1904 pouze jeden díl z původně zamýšleného celku. Další knihovní přírůstky byly zveřejňovány až do roku 1914 na stránkách muzejních časopisů *Mittheilungen des Nordböhmisches Gewerbemuseums* a *Zeitschrift des nordböhmisches Gewerbemuseums – Neue Folge*.

¹² Albert Hofmann (1859–1926) se narodil v Kolíně nad Rýnem. Mládí strávil v Karlsruhe, kde také studoval na místní Technické vysoké škole architekturu. Další vzdělání v oboru absolvoval na univerzitách v Lipsku a Berlíně. Po studiích krátce pracoval jako architekt v Karlsruhe. V roce 1889 Hofmann navštívil Světovou výstavu v Paříži a právě příspěvky z této výstavy, které posílal do významného německého periodika *Deutsche Bauzeitung*, mu otevřely dveře pro další spolupráci s tímto časopisem. Pracoval v něm od roku 1891 a postupně se vypracoval až na post šéfredaktora. V roce 1917 jej Technická vysoká škola v Karlsruhe vyznamenala čestným doktorátem a roku 1920 byl jmenován čestným členem Pruské akademie. V roce 1923 odešel na odpočinek, ale už po třech letech v Karlsruhe po těžké nemoci zemřel.

Obr. 1. První tištěný katalog knihovny z roku 1888.

České knihy?

Liberec byl vždy považován za hlavní město českých Němců a vztah zdejší německé majority k české minoritě procházel různými stádii.¹³ Samotný počet Čechů v Liberci je ale nejasný. Sčítání obyvatel totiž v rakousko-uherské monarchii probíhalo od roku 1880 pouze podle obcovací řeči, nikoliv podle řeči mateřské.

Tabulka 1. Výsledky sčítání obyvatel Liberce¹⁴

Rok	1880	1890	1900	1910
Celkový počet obyvatel	28 090	30 890	34 099	36 350
Počet Čechů	2 488	1 613	2 505	2 217
Procentuální zastoupení Čechů	8,9 %	5,2 %	7,3 %	6,1 %

Tabulka ukazuje počty Čechů podle oficiálních sčítání v letech 1880–1910, podle neoficiálních zdrojů však bylo Čechů výrazně více. Zajímavé číslo předkládá například jednatelská zpráva z mimořádné valné hromady České besedy z roku 1896, která uvádí, že počet libereckých Čechů

dosahuje deseti tisíc.¹⁵ Samotné sčítání pak ovlivňoval i vzestup nacionalismu.

Situace se začala výrazně zhoršovat po vydání Stremayrových jazykových nařízení roku 1880, kdy mj. vznikly i tzv. obranné spolky: Německý školní spolek (*Deutscher Schulverein*) a Ústřední matice česká. Příným důsledkem sporů byla radikalizace společnosti na české i německé straně. V roce 1881 vznikl v Liberci Německý nacionální spolek (*Deutschnationaler Verein*), kolem nějž se formoval nacionalisticky laděný politický proud (moderní politické strany v této době ještě nevznikaly). A právě ten ovládl po volbách v roce 1885 libereckou radnici, takže liberály, kteří určovali směřování města téměř čtyřicet let, nahradili nacionálové. Protičeské nepokoje nabíraly na obrátkách a nenávisť vyvolávalo kde co, třeba založení české školy nebo postavení nové budovy České besedy. Výtržnosti měly konkrétní dohry a situace Čechů v Liberci byla častým tématem interpelací mladočeských poslanců jak na říšské radě, tak v zemském sněmu.¹⁶

A právě sněmovní jednání o státní podpoře pro průmyslová muzea v roce 1889 dala poslancům šanci zakročit proti jazykové nerovnoprávnosti. Pokud se podíváme na samotné interpelace otištěné v Národních listech, nepřekvapí nás prohlášení poslance Emanuela Dyka: „*V Liberci žije přes 5 000 obyvatelů české národnosti, nedaleko hranic již okresy české a ke komoře obchodní v Liberci patří skoro celá polovice okresů českých.*“¹⁷ Podobně hovořil i Eduard Grégr: „*Praha jest centrum království českého a zůstane jím, i nedopustíme, aby Liberec stal se snad hlavou nějakého, uzavřeného území, nějakého ‚Neupreussen‘. Liberec je venkovské město, jako Budějovice, jako Plzeň, a z toho stanoviska by se mu neměla dát subvence větší nežli Plzni a Budějovicům.*“¹⁸

Poslancům se podařilo zařídit úplné odnětí státní subvence pro muzeum pro roky 1890–1892, přičemž její další přidělení bylo podmíněno splněním následujících podmínek:

1. vzdělávací prostředky muzea budou sloužit českým i německým vzdělávacím ústavům a průmyslníkům,

¹³ V průběhu šedesátých a sedmdesátých let 19. století můžeme hovořit o tolerantním soužití mezi oběma národy. V roce 1863 vznikl první český menšinový spolek Česká beseda a při oslavách desetiletého výročí tohoto spolku byla delegace českých Sokolů z celých Čech slavnostně přivítána libereckými Turnery. Od osmdesátých let se situace radikalizovala, nejenom na severu Čech, ale v celé monarchii. K větší polarizaci docházelo zejména po přijetí jazykových nařízení. Od roku 1885, po nástupu nacionalů do vedení města, už při vleklých zápasech mezi magistrátem a spolky o podávání žádostí v češtině docházelo k trvalé šikaně českých spolků. Spory končily na mistodržitelství. Vedle toho se množily také fyzické útoky a napadání budov, zejména zmíněné České besedy. Srovnej KAŠPAROVÁ 2009; MELANOVÁ 2001.

¹⁴ Retrospektivní lexikon 2003.

¹⁵ SOKA Liberec, fond Česká beseda, kniha 11, *Knihy protokolů (zápisy ze schůzí) 1893–1896.*

¹⁶ MELANOVÁ 2001, s. 163.

¹⁷ Národní listy 1889, s. [6].

¹⁸ Tamtéž.

Obr. 2. Věnování autora knihy Severočeskému muzeu.

2. české žádosti o použití vzdělávacích prostředků budou vyřízeny bez námitek,
3. zemský výbor bude moci jmenovat do muzejního kuratoria své dva zástupce, z nichž jeden bude české a druhý německé národnosti,
4. bude vydán tištěný katalog v českém jazyce, aby byla ulehčena prohlídka sbírek českým návštěvníkům.

Podmínky sice byly na valné hromadě Muzejního spolku dne 14. července 1892 přijaty, nicméně celá situace byla komentována jako „nejextrémnější ústupek, který zohledňuje praktické potřeby“. Dále byla do stanov přidána floskule, která měla chránit muzeum před dalším možným pronikáním češtiny: němčina byla stanovena jako vnitřní jednací jazyk (*Geschäftssprache*) a tím bylo zajištěno, že interní chod muzea nadále probíhal v němčině.¹⁹

Ještě v roce 1892 jmenoval zemský výbor do kuratoria za českou stranu malíře Jana Koulu (1855–1919), jehož o rok později vystřídal malíř a etnograf Jan Proušek (1857–1914) z Turnova. *Katalog umělecko-průmyslových sbírek severočeského muzea v Liberci* vydalo muzeum v roce 1893. Publikace se tak stala první a až do konce druhé světové války také posledním nakladatelským počinem muzea, ve kterém byla použita čeština. Druhá česká kniha se dostala do knihovny zásluhou již zmíněného Jana Prouška, když sem věnoval své ikonické dílo *Dřevěné stavby starobyle roubené a lidový nábytek v severo-východních Čechách* z roku 1895. Osobní věnování autora je na titulním listu napsáno v obou zemských jazycích.

Nová budova muzea – začátek, nebo konec?

Po vrácení státních subvencí do rozpočtu mohlo muzejní kuratorium znovu zahájit práce na výstavbě vlastní budovy muzea, jež byla dokončena v rekordním čase v roce 1898. Nový velkorysý prostor v ní získala také knihovna a její prostorný sál doplňoval i vestavěný dvoupatrový sklad knih. Čtyři samostatné vchody prakticky umožnily vstup do knihovny jak zaměstnancům, tak návštěvníkům, a to nezávisle na výstavních expozicích a na otevírací době muzea. Celkový pocit „zlatého věku“ muzea v této době umocňoval i fakt, že se celá instituce i odborně etablovala na pomyslný evropský pandán umělecko-průmyslových muzeí. Zásahu na tom měl hlavní kustod Gustav Pazaurek (1865–1935)²⁰ a jeho asistent Carl Lederle (1868–1933).²¹ Tato dvojice zkvalitnila odbornou úroveň sbírek, práci s nimi, knihovní přírůstky i nakladatelskou činnost muzea. Pazaurek byl autorem pamětního spisu k otevření nové budovy *Das Nordböhmisches Gewerbe-Museum 1873–98, Denk-Schrift zur Eröffnung des neuen Museums-Gebäudes*.²² Kromě samotné historie muzea tato publikace obsahuje také řadu cenných statistik, mj. o návštěvnosti knihovny.

Bohužel „zlatý věk“ netrval dlouho. Pazaurek z muzea v roce 1905, po dokončení nové expozice, odešel kvůli neshodám s kuratorem. Lederle ho o tři roky později následoval. Nadto již v té době bylo jasné, že mnohonásobně překročený rozpočet stavby muzeum zadlužil, což se promítlo i do vydávání již zmíněných *Mitteilungen des Nordböhmisches Gewerbe-Museums*, nahrazených od roku 1906 časopisem *Zeitschrift des nordböhmisches Gewerbemuseums – Neue Folge*. I jeho vydávání bylo pro nedostatek finančních prostředků před první světovou válkou zastaveno. Podobně se úsporná opatření odrazila i na vydání nového knižního

¹⁹ PAZAUREK 1898, s. 30.

²⁰ Gustav Edmund Pazaurek (1865–1935) pocházel z Prahy, kde také v roce 1888 absolvoval na filozofické fakultě německé části Karlo-Ferdinandovy univerzity. Do muzea nastoupil v roce 1893. Postupně získal renomé významného kunsthistorika a muzejníka evropského formátu. V rámci své pozice významně rozšířil sbírky i knihovnu. Po instalaci expozice v nové budově se Pazaurek nedohodl o další koncepci expozice a z muzea v roce 1905 odešel. Poté nastoupil na pozici ředitele umělecko-průmyslového muzea ve Stuttgartu. V roce 1907 patřil mezi zakládající členy vlivného uměleckého spolku *Deutscher Werkbund*. Zemřel v roce 1935 v Altmannshofenu.

²¹ Carl Otto Lederle (1868–1933) pocházel ze Stokachu. V roce 1890 tento nadaný výtvarník nastoupil na místo asistenta v Severočeském muzeu a hned převzal výuku v kreslířských kursech a zapojil se do grafické úpravy muzejního časopisu. Sám byl nadaným malířem a designérem. Po odchodu z muzea působil v představenstvu pobočky Živnostenského úřadu ve Furtwangenu. Z titulu této funkce byl jmenován správcem proslulé sbírky hodin a hodinářských předloh na hodinářské škole *Grossherzoglich Badische Uhrmacherschule zu Furtwangen* (sbírka se stala základem pro známé Německé muzeum hodin). Zemřel v roce 1935 v Pforzheimu.

²² PAZAUREK 1898.

Obr. 3. Návrh nové muzejní budovy.

katalogu. Dva dosud vydané tištěné katalogy z let 1888 a 1896 měl doplnit navazující vícedílný katalog s přehledem přírůstků od roku 1896. Muzeum nakonec v roce 1908 vydalo pouze první díl, který byl tematicky věnován architektuře a stavitelství.

Ukončení historie muzejního časopisu zároveň znamenalo ztrátu přehledných údajů o knižních akvizicích, které byly jeho prostřednictvím otiskovány do roku 1913. Od této doby sloužil k zápisu přírůstků ručně psaný katalog, vedený kontinuálně, jenž nicméně nepřinášel informace o času a místě nabytí. Po první světové válce a vzniku Československa knihovna nedosáhla původní úrovně. Nové nákupy vůbec neprobíhaly a všechny knihy získané v tomto období pocházely z darů.²³ Výjimku tvořila předplacená periodika a vedle nich nadále fungovala také výměna publikací mezi muzei.

Říšská župa Sudety

Po uzavření Mnichovské dohody postupovaly události rychle. Dne 1. října Německo zahájilo okupaci pohraničí a začala vznikat Sudetská župa pod prozatímní vojenskou správou. Již 8. října vstoupila německá armáda za všeobecného jáso tu většiny obyvatel do Liberce. Dne 21. října byla zrušena vojenská správa. Zákon o znovusjednocení Německa vydal Adolf Hitler v listopadu. Posledním legislativním krokem k oficiálnímu zřízení Říšské župy Sudety bylo přijetí zákona *O rozčlenění sudetoněmeckých území (Gesetz über die Gliederung der sudetendeutschen Gebiete)* z 15. dubna 1939,

který vešel v platnost 1. května téhož roku. Liberec se stal hlavním městem župy – *Gauhauptstadt Reichenberg*.²⁴

Muzeum přešlo pod centrální řízení *Říšského muzejního svazu* a začalo naplno sloužit nacistické ideologii s výhledem na vytvoření vzorového župního muzea. Z názvu se logicky vytratil přídomek Severočeské (*Nordböhmisches*) a zůstalo pouze *Gewerbe-Museum Reichenberg*.²⁵ Dne 2. prosince 1938 navštívil Liberec Adolf Hitler. Došlo i na prohlídku muzea, kterému Hitler poté, co se dozvěděl o jeho špatné finanční situaci, přislíbil pomoc. Ta byla potvrzena přípisem říšského kancléřství takřka obratem – hned 8. prosince. Šlo o částku 60 000 říšských marek, následně pravidelně zasílanou každý rok. Poslední přípis, kterým kancléřství informuje ředitelství muzea o zaslání subvence, nese datum 31. března 1945.²⁶

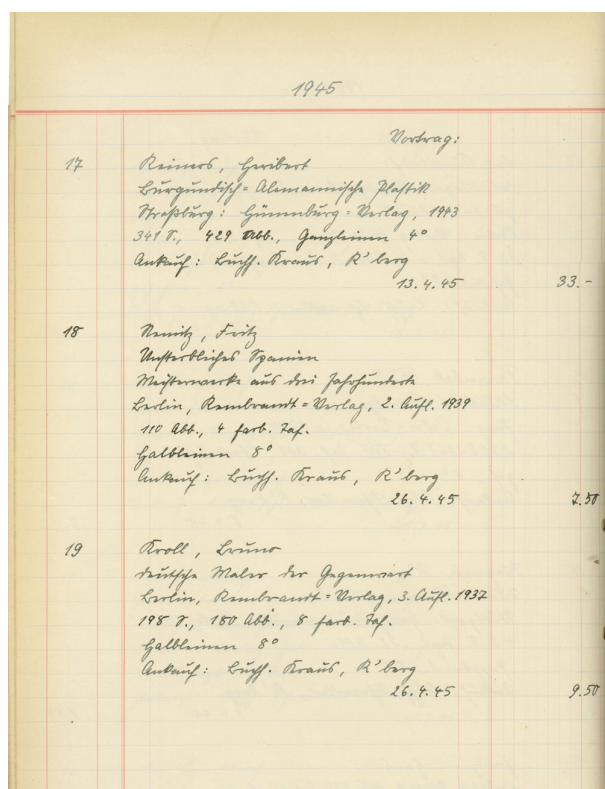
Zájem úřadů i Hitlerova osobní podpora vedly k dalšímu rozvoji muzea i jeho knihovny. Po dlouhé době došlo k nákupu sbírek i publikací. Zatímco navenek muzeum působilo jako nástroj propagandy, do knihovny se v této době nakoupilo velké množství knih zejména z oblasti výtvarného i užitého umění. Zajímavým pramenem je přírůstková kniha vedená v letech 1941–1945, jež uvádí přírůstky za každý rok, přičemž přírůstková čísla jsou zapsána formou pořadového čísla knihy s rokem pořízení za lomítkem a takto jsou uvedena také v publikacích. Každý zápis obsahuje jednak bibliografický záznam, jednak administrativní informace o tom, kdy, kde a za kolik byla kniha pořízena. Zajímavé je zjištění, že v letech 1941–1942 pocházela většina akvizic z jiných německých měst, nejčastěji z Berlína, Drážďan

²³ Severočeské muzeum v Liberci, muzejní archiv (dále Archiv SM), úřední knihy, *Journal 1923–1938*.

²⁴ Blíže ke vzniku Říšské župy Sudety KVAČEK 2017, s. 300–301.

²⁵ Blíže k dějinám muzea v letech 1938–1945 PALATA 2024, s. 149–170.

²⁶ Oba dokumenty Archiv SM, kart. 27.

Obr. 4. Poslední zápisy v přírůstkové knize z let 1941–1945.

nebo Plavna.²⁷ Od roku 1943 pak začaly převažovat nákupy u libereckých knihkupeců. Poslední dvě zaznamenané knihy byly pořízeny 26. dubna 1945 v libereckém knihkupectví Kraus. Obě publikace, *Unsterbliches Spanien* a *Deutsche Maler der Gegenwart*, jsou součástí fondu dodnes.

Tabulka 2. Počet svazků nakoupených v letech 1941–1945²⁸

Rok	Počet svazků	Částka v ŘM
1941	10	446,35
1942	137	4 981,08
1943	219	5 539,86
1944	179	3 169,80
1945	19	197,25
Celkem	564 svazků	14 334,34

Bádání o chodu muzea v době války ztěžuje fakt, že muzejní archiv není uspořádan, dokumenty jsou torzovité a rekonstrukce samotného provozu knihovny je složitější. Vše komplikuje i vývoj situace, kdy po vyhlášení totální války v únoru 1943 došlo k postupnému utlumování zejména výstavní činnosti muzea. V roce 1943 také začalo stěhování sbírek kvůli možnému bombardování a vybrané prostory muzea byly využívány jako skladovací plochy pro různé organizace. V září 1944 bylo muzeum, stejně jako další muzea v Říši, uzavřeno.

Knihovna však fungovala dál. Zájemci si mohli vypůjčit knihy domů nebo studovat a číst na místě, což dokládají dva drobné dokumenty.²⁹ První pochází ze 6. prosince 1944 a stanovuje, že do knihovny mají přístup pouze členové Muzejního spolku ve stanovených hodinách (středa a sobota 13–16 hodin, čtvrtek a pátek 18–20 hodin). Ostatní návštěvníci museli mít souhlas ředitele nebo knihovnice. V dokumentu je speciálně zdůrazněna nutnost zamykání dveří po příchodu i odchodu. Druhý je přípis z 20. ledna 1945 adresovaný župnímu hejtmanskému, v němž se žádá o posunutí otvírací doby ve čtvrtek a pátek (17–19 hodin) v návaznosti na nový jízdní řád tramvaje.³⁰ Prostřednictvím tří upomínek ze 6. března 1945, ve kterých jsou dotyční žádáni o vrácení zapůjčených knih, se pak dovídáme o uzavření knihovny. Knihy měly být z důvodu uzavření knihovny pro veřejnost doneseny do kanceláře.³¹ Knihovna tedy fungovala nejpозději do začátku března 1945.

Poměrně čilé aktivitě knihovny minimálně do roku 1944 odpovídalo i personální zajištění, které můžeme alespoň částečně rekonstruovat pomocí jednotlivých dokumentů z muzejního archivu. Z výplatních listin známe jméno pomocného knihovníka Ernesta Bauma (* 1921), který hlídal knihy v čítárně. V muzeu pracoval pravděpodobně nejpозději od roku 1941,³² pak byl ale odveden do armády a 30. června 1942 narukoval na východní frontu.³³ Od 16. února 1942 byla v muzeu na poloviční úvazek zaměstnána Rosa von Kracht (* 1899). Ta se do Liberce přistěhovala z Berlína v roce 1941.³⁴ Nejprve působila jako sekretářka v časopise *Sudetendeutsche Monatshefte*, který ale od roku 1942 skomíral a jeho poslední čísla, nikoliv jako měsíčníku, ale už jako čtvrtletníku, vyšla v roce 1944. Von Kracht tedy již v roce 1942 částečně uvolnila z redakce, a do muzea tak přišla schopná administrativní síla, která převzala správu knihovny. V rámci svého úvazku pomáhala s reorganizací knihovny i muzea, vedla přírůstkovou knihu, vytvářela knihovní katalog, starala se o výpůjčky a dozor v čítárně, ale zároveň plnila své povinnosti v rámci hlídky protivzdušné obrany (*Luftschutz*).

²⁷ Plavno mělo podobnou historii podnikání jako Liberec. Místní krajkářský průmysl zažíval vrcholný rozkvět na konci 19. a začátku 20. století. Zdejší nakladatelské domy se soustředily na literaturu věnovanou užitému umění, zejména textilním vzorům. Z neznámějších nakladatelů můžeme zmínit například Christiana Stolla.

²⁸ Archiv SM, *Přírůstková kniha vedená v letech 1941–1945*.

²⁹ Archiv SM, kart. 27.

³⁰ Tramvajová zastávka u muzea je v provozu od zahájení tramvajové dopravy roku 1897 v této části Liberce dodnes.

³¹ Archiv SM, kart. 27.

³² Archiv SM, kart. 4, *Výplatní listiny muzea za období srpen a září 1941*.

³³ HEINDORFER 2013, s. 60.

³⁴ SOKA Liberec, fond Archiv města Liberec, díl IV., kart. 4, *Evidence obyvatel, dodatky 1886–1945. Koudelka–Krausky*.

Kracht se natolik osvědčila, že už v březnu 1943 požádal ředitel muzea o navýšení jejího úvazku i mzdy. Výslovně píše, že „slečna je schopna pracovat samostatně a zastává zodpovědnou pozici“.³⁵ Od dubna tedy Rosa von Kracht pracovala na celý úvazek s platem 425 RM a čtyřmi týdny dovolené. O jejich schopnostech, ale také o loajalitě k nacistické ideologii, vypovídá i fakt, že už na konci roku 1943 byla povolána Říšským institutem pro dějiny Nového Německa (*Reichsinstitut für Geschichte des neuen Deutschlands*), aby prohlédla a utřídila pozůstalost profesora Kleo Pleyera.³⁶ Rosa von Kracht byla i nadále připravena pracovat v knihovně na poloviční úvazek, ale aby mohla práce v knihovně pokračovat běžným způsobem, musela být přijata další knihovnice; „překvapivě“ se jí stala její sestra, Elisabeth von Kracht (* 1892).³⁷ Elisabeth přišla do Liberce z Berlína v létě 1943.³⁸ Obě ženy tedy pracovaly v knihovně pravděpodobně až do května 1945.

Bohužel chybí statistika, která by ukazovala tehdejší návštěvnost knihovny. Poslední přesný údaj máme z roku 1938, kdy muzejní sbírky, knihovnu s čítárnou a výstavy navštívilo celkem 13 480 návštěvníků a bylo vypůjčeno 2 426 knih.³⁹ Pozdější návštěvnost naznačují pouze souhrny poplatků vybraných v knihovně, zveřejněné v účetních zprávách, neznáme však výši poplatku za jednu osobu.⁴⁰ V květnu 1945 byla knihovna uzavřena pro veřejnost, stejně jako celé muzeum. Na rozdíl od muzejních sbírek, jež putovaly do zámeckých objektů v přilehlém okolí, však zůstala v intaktní podobě. Výjimku tvořily pouze staré tisky, které byly od května 1944 depónovány na zámku Sloup v Čechách.⁴¹

Poválečný vývoj

Po osvobození Liberce, které se obešlo bez větších střetů a ztrát na životech, a po relativně bezproblémovém převzetí správy města Čechy nastalo účtování. Chaos a násilí v rámci divoké retribuice byly každodenní součástí života obyvatel Liberce. Ještě v rámci tzv. divokého odsunu na přelomu května a června bylo z Vojenské oblasti I, kam Liberec patřil, vysídleno 440 000 osob.⁴² Z Liberce do konce roku 1945 odešlo podle dostupné evidence celkem 58 000 osob,

ale celkový počet byl jistě vyšší.⁴³ Množství opuštěného majetku bylo potřeba ochránit před rabováním, což řešila jak místní správa, tak centrální úřady v Praze. Pro koordinaci zajišťování ochrany všech typů památek byl 11. května 1945 vytvořen Zemským národním výborem a Českou národní radou Sekretariát pro evidenci a záchranu památek písemných, historických, uměleckých a přírodních. Snaha ochránit památky vedla také k dobrovolným iniciativám. Mezi první patřila komise, která vznikla v Turnově 7. května 1945. Okruh lidí okolo malíře Karla Víka navázal spojení s Českou národní radou a ještě v květnu 1945 získala jejich Zajišťovací komise pověření od již zmíněného sekretariátu. Díky němu byla vybavena rozsáhlými kompetencemi a mohla zajišťovat umělecké předměty, muzea, knihovny i knihovní zařízení nebo zámecké inventáře. Také měla pravomoc zřizovat sběrné předmětů.⁴⁴

V červenci 1945 byly kompetence sekretariátu předány Státnímu památkovému ústavu (kromě knih, archiválií a technických památek), jenž jmenoval své pověřence, mezi které patřil například Vlastimil Vinter. Tento muž působil zároveň jako ředitel Severočeského muzea. Právě na Liberecku však docházelo k častému střetu obou skupin pověřenců, které se vzájemně obviňovaly z nekompetentnosti.⁴⁵ Samotné Severočeské muzeum hrálo v této situaci dvojí roli – jednak patřilo k zajištěným objektům, jednak sloužilo ke shromažďování zajištěných věcí.

Samotné obnovení provozu muzea postupovalo pomalu.⁴⁶ Zemský národní výbor v Praze pověřil 7. června 1945 vybrané osoby, aby dohlížely na znovuzrození muzejních institucí. Ministerstvo školství a osvěty se k tomuto úkolu připojilo 4. října 1945 a při Národním muzeu v Praze vznikla Komise pověřenců pro dozor na musea v pohraničí. Komise se zaměřila i na liberecké muzeum a prostřednictvím místního národního výboru vydala *Směrnici pro další činnost muzea*, kterou vedení muzea obdrželo na začátku dubna 1946.⁴⁷ Nejdůležitější změnou byla změna funkce: Severočeské muzeum se mělo stát regionálním muzeem a převzít sbírky dvou zrušených libereckých muzeí, totiž městského vlastivědného muzea (*Heimathort*) a přírodovědného muzea (*Naturwissenschaftliches Museum des Vereines der*

³⁵ Archiv SM, kart. 27, *Žádost župnímu hejtmanství ze dne 25. března 1945*. V dopise ředitel muzea žádá o navýšení platu z 216,66 ŘM hrubého na 435 ŘM tedy 300 ŘM čistého.

³⁶ Kleophas Franz Pleyer (1898–1942) byl nacistický politik, akademik a spisovatel. Působil na Institutu pro hraniční a zahraniční studia (Institut für Grenz- und Auslandsstudien) v Berlíně a na univerzitách v Královci a Innsbrucku. V roce 1939 se dobrovolně přihlásil na východní frontu, kde roku 1942 padl. Jeho bratr Wilhelm Pleyer působil jako novinář a byl dlouholetým šéfredaktorem časopisu *Sudetendeutsche Monatshefte*. Zde spolupracoval s Rosou von Kracht, dá se tedy předpokládat, že za doporučením osoby vhodné k uspořádání bratrovy pozůstalosti stál právě on. Blíže k bratrům Pleyerovým: *Kohoutí kříž: Šumavské ozvěny / „s Hohnakreiz: Des Waldes Widerhall* [online]. Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích. [cit. 2025-09-24]. Dostupné z: <https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=pleyk>.

³⁷ Archiv SM, kart. 27, *Žádost župnímu hejtmanství ze dne 4. prosince 1943*.

³⁸ SOKA Liberec, fond Archiv města Liberec, díl IV., kart. 4, *Evidence obyvatel, dodatky 1886–1945. Koudelka–Krauský*.

³⁹ Archiv SM, kart. 4, *Koncept výroční zprávy z let 1938–1943*.

⁴⁰ Zprávy byly vedené v rámci účetního roku od dubna do března: 1941/42 59,90 ŘM, 1942/43 73,52 ŘM, 1943/44 39,70 ŘM. Vyúčtování za roky 1944/45 už neproběhlo. Archiv SM, kart. 27.

⁴¹ Archiv SM, kart. 28.

⁴² PORTMANN 2024, s. 18.

⁴³ LOZOVIUKOVÁ 2010, s. 124–125.

⁴⁴ UHLÍKOVÁ 2014, s. 6.

⁴⁵ Problematice se dlouhodobě věnuje Kristina Uhlíková. Srovnej UHLÍKOVÁ 2014, 2019.

⁴⁶ Více o poválečném období v Severočeském muzeu ROUS 2024, s. 173–197.

⁴⁷ Archiv SM, kart. 4.

Obr. 5. Zajištěné knihy uložené před vchodem do knihovny.

Naturfreunde). Vedle doporučení pro uspořádání sbírek bylo také pamatováno na knihovnu. Směrnice uvádí, že uspořádání studijní a příruční muzejní knihovny má být svěřeno knihovníkovi, aby „nebylo nutno zaměstnávat muzejní personál“. Tento dokument tak posvětil zachování muzejní knihovny, ačkoliv se ozývaly i hlasy o její nadbytečnosti. Ty se opíraly o skutečnost, že zde už v průběhu roku 1945 došlo k obnově provozu dvou velkých knihoven⁴⁸ – liberecké městské knihovny a Státní studijní knihovny, nazývané také univerzitní.⁴⁹

Mezi první poválečné přírůstky muzejní knihovny se zařadily konfiskáty z majetku odsunutých Němců, přičemž k zajišťování knih byl jmenován speciální pověřenec. Většinu svazků sice přebíraly obě veřejné liberecké knihovny, přesto zbylo ještě hodně knih, které zůstaly muzeu. Miloslav Nevrlý, který nastoupil do muzea v roce 1957, nalezl „hromady časopisů, knih a map, které byly poskládány bez ladu a skladu po chodbách muzea. Byly to tzv. svozy, tedy knihy vyklizené z bytů a úřadoven, které museli po roce 1945 Němci opustit.“⁵⁰ Mezi nejdůležitější patřily svazky z knihoven

výše jmenovaných muzeí. Jeden ze zajišťovacích protokolů nás také informuje o převzetí knihovny soukromé firmy Kittel, v níž se nacházela vlastivědná literatura, přírodovědné knihy, dále několik publikací o numismatice, ale i staré tisky a historické mapy.⁵¹ Dále se do muzea vracely také staré tisky deponované od roku 1944 na zámku v Sloupu v Čechách.⁵²

Obnovení provozu knihovny a další poválečné fungování

Zatímco muzeum přivítalo své první návštěvníky v srpnu 1946, muzejní knihovna si na své definitivní „vzkříšení“ musela ještě čtyři roky počkat. Vedle prostého nedostatku financí a personálu tu byly také nejasnosti ohledně jejího fungování. Všechny důvody zazněly v rámci referátu na pracovní schůzi muzejního kuratoria na začátku roku 1947. Zde bylo auditoriu sděleno, že „udržování knihovny nepatří sice k vlastním úkolům musea, ale jest nutno vzít v úvahu, že činností knihovny se získávají zájemci o museum, prohlubuje se kontakt s návštěvníky a rozšiřuje ideovýchová

⁴⁸ KRÍČEK – TROJANOVÁ 1994, s. 19–26.

⁴⁹ Knihovna vznikla v roce 1925 jako Německá vědecká knihovna (*Bücherei der Deutschen*). Čeští Němci chtěli v Liberci otevřít německou univerzitu a založení této knihovny bylo prvním krokem, proto byla knihovna nazývána univerzitní.

⁵⁰ PALÁN – NEVRLÝ 2023, s. 117–119.

⁵¹ Archiv SM, kart. 4.

⁵² Tamtéž.

Obr. 6. Knihovna Severočeského muzea v roce 1949.

práce musea“.⁵³ Tehdejší ředitel muzea Vlastimil Vinter přesně pojmenoval úkoly, které bylo třeba splnit. Vedle standardních požadavků na reorganizaci, utřídění, vytvoření katalogů a vypracování systému výpůjček tu zazněly také požadavky, které byly závislé na dostatku financí na nákup literatury a personálního zajištění.

Pro nedostatek odborných sil a kvůli řešení jiných nezbytných úkolů se k organizaci muzejní knihovny přikročilo až v roce 1948. Správou knihovny byl v květnu 1948 dekretem Ústředního národního výboru pověřen bývalý ředitel Státní studijní knihovny Jan Schmitt. Ředitel ve výslužbě dostal od ústředí poměrně zapeklitý úkol: zprovoznit knihovnu do konce října téhož roku, konkrétně na výročí vzniku republiky 28. října. Sám Schmitt si ve svých zprávách stěžoval, že v knihovních prostorách vládne velký chaos. Vedle knih, které byly naskládány všude, kde se dalo, se zde nacházely také různé jiné předměty. Situaci komplikoval i fakt, že knihovna sloužila jako zkušebna a zázemí pro nově vzniklou libereckou filharmonii. Přesto se mu do konce října velký čtenářský sál otevřít podařilo.⁵⁴

Činnost knihovny však začalo komplikovat využívání sálu k rozličným, zejména kulturním akcím, podporované vedením muzea. Zájemcům z řad Muzejního spolku a „pověřeným osobám“ se knihy půjčovaly absenčně proti kauci šedesáti korun. Čtenáři si od dubna 1948 do konce roku vypůjčili celkem 59 knih. V roce 1948 se v knihovně nacházelo okolo 20 000 svazků a 15 000 listů uměleckých předloh. Ve zprávě o činnosti za rok 1948 správce knihovny deklaroval, že „vedle příznivých hlasů o bohatosti výběru bylo slyšeti i hlasy konstatující, že tu jde o knihy cizojazyčné. Nebylo tudíž opomenuto vysvětliti, že k doplnění knihovny literaturou českou se právě připravuje a že v druhé polovici ledna r. 1949 lze očekávati úspěšné provedení“. Počátkem roku 1949 vznikla úmluva se Státní studijní knihovnou v Liberci o deponování povinných výtisků vybraných periodik v muzejní knihovně. Dvoustránkový dokument jasně vymezil podmínky deponování a zacházení s těmito časopisy.⁵⁵

O rok později byla projednávána také smlouva o společné správě knihoven, která by původní smlouvu rozšířila také na knihy. Přestože došlo k řadě přípravných prací, dokonce i k převozům množství knih, smlouva nebyla naplněna.

Změny uspořádání a kompetencí po vzniku nové územně správní jednotky – Libereckého kraje – ukončily nadějně rozběhnutou spolupráci. Další česky psaná díla putovala do knihovny z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, které poskytlo duplikáty české odborné literatury.⁵⁶ Rok 1948 přinesl také tzv. Vítězný únor a ovládnutí země komunistickou stranou. Od této doby bylo nutné brát zřetel na ideologickou „závadnost“ publikací, jak o tom svědčí zápis kuratoria z podzimu 1948: „Ve věci odebírání časopisu UNESCO bude se informovati předseda Hájek na sekretariátě KSČ, zda není veden v linii proti lidově demokratické republice, v záporném případě pak má býti ihned odebírán.“

Poválečná konsolidace muzejní knihovny byla dokončena v roce 1950. V článku uveřejněném ve *Stráži severu* dne 23. dubna 1950 Jan Schmitt informoval čtenáře o historii knihovny, o jejím poválečném vývoji a o novém zpřístupnění čtenářského sálu čtenářům.⁵⁷ Dlužno říci, že otevření knihovny široké veřejnosti se podařilo zejména díky osobnosti tohoto správce, který přes pokročilý věk a řadu problémů vnesl řád do poválečného chaosu. Vedle něj se o další rozvoj knihovny zasloužil také dobrovolný pracovník Jiří Štěnička, penzionovaný ředitel knihovny Obchodní a živnostenské komory. V muzejní knihovně působil od října 1951 až do poloviny šedesátých let. Díky předchozím zkušenostem a znalostí problematiky se mu podařilo vytvořit český knižní katalog ve formě kartotéčních lístků a vedle toho se také věnoval badatelům.

Je třeba připomenout, že většinu původních svazků tvořily vedle knih v němčině také knihy francouzské, španělské, italské a anglické provenience. Zároveň knihovna v této době působila už jako knihovna vlastivědného muzea, takže se vedle původního kunsthistorického zaměření rozvíjely také části historicko-regionální, archeologická a přírodovědná. Podařilo se obnovit partnerství s knihovnami z „nepřátelské“ ciziny. V průběhu let se vedle chybějících ročenek zejména německých muzeí podařilo získat nemálo další odborné literatury. V průběhu šedesátých, sedmdesátých a počátkem osmdesátých let 20. století knihovna získala knihovní fondy zrušených a reorganizovaných muzeí, například z Jablonce nad Nisou nebo z Chrastavy. Vedle přírůstků ale docházelo také k úbytkům, zejména k vyřazování „závadných“ knih v průběhu normalizace. Například roku 1973 mělo dojít ke shromáždění a následnému svozu knih, přičemž na indexu se ocitla zejména díla T. G. Masaryka či Edvarda Beneše. Situaci se podařilo šalamounsky vyřešit odevzdáním duplicitních svazků, přičemž zbytek knih putoval do sbírkových depozitářů, kde v klidu přežil až do dnešních dnů.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Blíže ANONYM 1948.

⁵⁵ Studijní knihovna se stala od roku 1947 příjemkyní tzv. povinného výtisku, a to jako druhá knihovna v republice. Znamenalo to, že knihovna dostala zdarma jeden výtisk od každé vydané české i slovenské knihy a periodika.

⁵⁶ Archiv SM, kart. 31, *Zpráva knihovny Severočeského muzea v Liberci o činnosti od 15. dubna 1948*.

⁵⁷ SCHMITT 1950.

Závěr

Muzejní knihovna ve svých začátcích fungovala jako spolková, ale už od roku 1882 byla otevřena pro širokou veřejnost a takto fungovala až do roku 1943. Vinou válečných omezení získala opět „spolkový charakter“, který trval až do února 1945, kdy došlo k jejímu úplnému uzavření. Po druhé světové válce byla činnost knihovny obnovena, ale v rámci organizační změny muzea se knihovna přeorientovala z původní umělecko-historické a umělecko-řemeslné a stala se knihovnou vlastivědného muzea. Po transformaci zůstala i nadále knihovnou veřejnou.

Dramatické historické události, které poznamenaly region, se naštěstí více nedotkly knihovního fondu, a ten tak zůstal zachován ve své původní podobě. Z výzkumu vyplynulo, že knihovna zůstala intaktní především díky lidem, kteří v ní pracovali. Knihovna Severočeského muzea je od roku 1898 situována na stále stejném místě v přízemí budovy, je otevřená široké veřejnosti a vykonává běžné knihovní služby. V současné době schraňuje okolo 70 000 svazků.

Archivní prameny:

Severočeské muzeum v Liberci, muzejní archiv (neuspořádaný fond).

SOKA Liberec, fond Archiv města Liberec, díl IV., kart. 4.

SOKA Liberec, fond Česká beseda, kniha 11.

Tištěné prameny:

Adressbuch der Gauhauptstadt Reichenberg, 1941–42. Reichenberg: H. Winkler & Co., 1942, s. 101.

Statuten des Gewerbe-Vereines der Stadt Reichenberg. Reichenberg: Im Selbstverlage des Vereines, 1875.

Katalogy a soupisy:

Katalog der Bibliothek des Nordböhmisches Gewerbe-Museums in Reichenberg. Reichenberg: Nordböhmisches Gewerbe-Museum, 1888.

Katalog der Bibliothek. Heft 1, Aussen- und Innenarchitektur und Bauingenieur-Wissenschaften. Nordböhmisches Gewerbemuseum in Reichenberg. Reichenberg: Selbstverlag, 1908.

Nordböhmisches Gewerbe-Museum. Nachtrags-Katalog der Bibliothek des Nordböhmisches Gewerbe-Museums in Reichenberg: Ergänzung auf den Bibliothekstand vom September 1896. Reichenberg: Nordböhmisches Gewerbe-Museum, 1896.

Periodický tisk:

Mittheilungen des Nordböhmisches Gewerbemuseums Zeitschrift des nordböhmisches Gewerbemuseums – Neue Folge.

Literatura:

ANONYM 1948: Zahájení půjčovni činnosti knihovny. *Stráž severu* 4, 6. 11. 1948, č. 259, s. 4.

HEINDORFER 2013: HEINDORFER, Eduard. *Osudy Severočeského muzea v Liberci 1938–1945.* Brno 2013. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie.

Jahres-Bericht 1878: *Jahres-Bericht des Gewerbe-Vereines, des Gewerbe-Museums und der Kunstgewerblichen Fachzeichenschule in Reichenberg für das Jahr 1877.* Reichenberg: Im Selbstverlage des Vereines, 1878.

KAŠPAROVÁ 2009: KAŠPAROVÁ, Anna. *Všední život českých spolků v německém prostředí do roku 1914.* Liberec 2009. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická.

KŘÍČEK – TROJANOVÁ 1994: KŘÍČEK, Václav – TROJANOVÁ, Kateřina. *Malé dějiny knihovny: Pamětní spis.* Liberec: SVK Liberec, 1994.

KVAČEK 2017: KVAČEK, Robert. *V čele říšské župy Sudety (1938–1945).* In: MELANOVÁ, Miloslava et al. (edd.). *Liberec.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 298–323.

LOZOVIUKOVÁ 2010: LOZOVIUKOVÁ, Kateřina. Němci v Liberci po druhé světové válce. In: ARBURG, Adrian von – DVOŘÁK, Tomáš – KOVAŘÍK, David (edd.). *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945.* Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, 2010. s. 114–151.

MELANOVÁ 2001: MELANOVÁ, Miloslava. Česká menšina v německém centru. Změny v postavení české menšiny v Liberci v období 1880–1907. *Documenta Pragensia* XIX, 2001, s. 157–170.

MELANOVÁ 2017: MELANOVÁ, Miloslava. Industrializace a městská společnost. In: MELANOVÁ, Miloslava et al. (edd.). *Liberec.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 143–144.

MÜLLER 1879: MÜLLER, Rudolf. *Wie das Reichenberger „Nordböhmisches Gewerbemuseum“ entstanden ist.* Reichenberg: Im Selbstverlag, 1879, s. 3.

Národní listy 1889: Sněm království českého (Schůze devatenáctá). *Národní listy* 29, 1889, č. 317, s. [5–7].

PALÁN – NEVRLÝ 2023: PALÁN, Aleš – NEVRLÝ, Miloslav. *Náčelník: rozhovor Aleše Palána s Miloslavem Nevrlým.* Brno: Kazda, 2023.

PALATA 2024: PALATA, Oldřich. Druhá světová válka. In: BALDOVÁ, Anna (ed.). *Muzeum na křižovatce: 1873–2023.* Liberec: Severočeské muzeum v Liberci, 2024. s. 173–197.

PAZAUREK 1898: PAZAUREK, Gustav Edmund. *Das Nordböhmisches Gewerbe-Museum 1873–98. Denk-Schrift zur Eröffnung des neuen Museums-Gebäudes.* Reichenberg: Selbstverlag des Nordböhmisches Gewerbe-Museums, 1898.

PORTMANN 2024: PORTMANN, Kateřina. *Výrovnání se s válečnými zločiny a zločiny kolaborace po druhé světové válce v Liberci.* Litoměřice: Státní oblastní archiv v Litoměřicích, 2024.

Retrospektivní lexikon 2003: *Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje 1850–2001.* Liberec: Český statistický úřad, 2003.

ROUS 2024: ROUS, Ivan. Období po konci války. In: BALDOVÁ, Anna (ed.). *Muzeum na křižovatce: 1873–2023*. Liberec: Severočeské muzeum v Liberci, 2024, s. 173–197.

SCHMITT 1950: SCHMITT, Jan. Knihovna Severočeského muzea zdrojem vzdělání. *Stráž severu* 6, 23. 4. 1950, č. 96, s. 6.

TOBISCH 1875: TOBISCH, Eduard. *Der Gewerbeverein der Stadt Reichenberg: eine Skizze seiner Thätigkeit seit der Gründung bis zur Gegenwart*. Reichenberg: A. Schöpfer, 1875.

UHLÍKOVÁ 2014: UHLÍKOVÁ, Kristina. Josef Scheybal a jeho role při konfiskaci movitých památek z majetku občanů německé národnosti po 2. světové válce. *Fontes Nissae = Prameny Nisy* 15, 2014, č. 2, s. [2]–13.

UHLÍKOVÁ 2019: UHLÍKOVÁ, Kristina. Zajišťování movitých kulturních památek v prvních měsících po skončení

války. In: UHLÍKOVÁ, Kristina (ed.). *Konfiskované osudy: umělecké památky z německého majetku získaného československým státem a jejich severočestí majitelé = Konfiszierter Schicksale: Kunstdenkmäler aus deutschem Besitz, erworben durch den tschechoslowakischen Staat, und ihre nordböhmischen Besitzer*. Praha: Artefactum, nakladatelství Ústavu dějin umění AV ČR, v. v. i., 2019.

Anna Kašparová

Severočeské muzeum v Liberci (knihovna)

Masarykova 11

460 01 Liberec